

Mövzu 12. Mal ehtiyatlarının idarə edilməsinin əsas istiqamətləri

Pərakəndəsətimdə mal ehtiyatlarının təhlil və hesablanması üçün üç metodu tətbiq olunur:

1. *İnventarlaşdırma*, başqa sözlə, lazım gələndə çəkilən və sayıla bilən bütün malların tam hesabı. Natural ifadədə alınmış məlumatlar cari qiymətlərlə qiymətləndirilir və ümumi məbləğə mal qrupları üzrə daxil edilir. Verilmiş metodun çatışmazlıqları müəssisə üçün böyük əmək sərfi və əlverişsizliyidir. Məlum olduğu kimi müəssisənin inventarlaşdırılması aparılanda bir qayda olaraq fəaliyyət göstərmir.

2. *Qalıqların çıxarılması və ya operativ hesablama*, məsuliyyətli şəxslərin faktiki olan malı mal hesablamları ilə tutuşdurmaları. Bu zaman mallar yox, malların yerləri (yeşiklər, rulonlar, kisələr və s.) sayılır. Sonra uyğun normaların əsasında yenidən hesablama aparılır, malların sayı müəyyənləşdirilir ki, funksional qiymətlər üzrə qiymətləndirilir. Bu metodun çatışmazlığı inventarlaşdırmadan az dəqiqlikdir.

3. *Balans metodu* mal ehtiyatlarının balans formulundan istifadəyə əsaslanır. Balans metodu əvvəlliklərdən daha az əmək aparandır və operativ hesablama aparmağa, digər göstəricilərlə əlaqədə mal ehtiyatlarının təhlilinə imkan verir. Bu metodun çatışmazlığı hər hansı itkilərin istisna imkanının olmamasıdır ki, ehtiyatların məbləğinin bəzi təhriflərinə gətirib çıxaracaq.

Təhlilin nəticələrindən mal ehtiyatlarının planlaşdırılması üçün istifadə oluna bilər. Qeyd edək ki, ticarət müəssisələrində mal ehtiyatlarının mütləq planlaşdırılması direktivi yoxdur. Kiçik ticarət müəssisələri fəaliyyətin həcmi və heyətin sayı baxımından ümumiyyətlə mal ehtiyatlarını planlaşdırmırlar, yaxud onları çox təqribi planlaşdırırlar. Orta və böyük ticarət müəssisələri həmişə mal dövriyyəsinin dinamikasını izləməlidirlər, bunun ardınca isə mal ehtiyatlarını planlaşdırmalıdırlar ki, çeşid bölməsində malların alış sifarişlərinin işlənməsi üçün əsas sayılır.

Mal ehtiyatlarının çoxluğu və dövriyyəsi çoxlu amillərdən asılıdır. Bu amillərdən biri mal dövriyyəsinin sürətləndirir və bununla da ehtiyatların zəruri dəyərini obyektiv şəkildə azaldır, digərləri əksinə, mal dövriyyəsinin sürətini ləngidir, bununla da ehtiyatların dəyərini yüksəldir. Bunu bilməklə, müəssisə ehtiyatlarının dövriyyə sürətini üzə çıxarmaq, əhalinin istehlak malları ilə təminatını yaxşılaşdırmaq, mal ehtiyatlarının yaranma və saxlanma xərclərini aşağı salmaq olar.

Şerti olaraq bütün amilləri müəssisənin iş fəaliyyətindən asılı olmayan xarici və müəssisənin içindən asılı olaraq mal ehtiyatlarına böyük təsir göstərən daxili amillərə bölmək olar.

Mal ehtiyatlarının dövriyyə və dəyərində təsir göstərən əsas amillərə aşağıdakılar aiddir:

1. *Malların tələb və təklifi arasında nisbət.* Əhalinin tələbi mallara təklifi yüksəltdiyi şəraitdə onların dövriyyəsi kəskin sürətlənir. Lakin bazarın doyması və mallara təklifin yüksəlməsi həddində malların dövriyyəsinin sürəti bir qədər ləngiyir. Mal ehtiyatlarını normallaşdırmağa xidmət edən şərtlərdən biri istehlak tələbinin öyrənilməsi, çeşidlərin genişləndirilməsi və malların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması məqsədilə malsatanlara təsir göstərilməsidir.

2. *Pərakəndə mal dövriyyəsinin həcmi.* İrihəcmli mal dövriyyəsi olan ticarət müəssisələri üçün digər bərabər şərtlərlə yanaşı böyük mal ehtiyatlarının olması və mal dövriyyəsinin sürətlənməsi xarakterikdir. Mal dövriyyəsinin həcmi nə qədər böyük olarsa, birgünlük mal dövriyyəsi o qədər böyük olar, bundan əlavə, mal ehtiyatlarının ölçüsü də artar. Dövriyyənin sürətliliyi onunla izah olunur ki, belə mağazalara vasitəçilərsiz malları tez-tez gətirirlər.

3. *Mal çeşidlərinin mürəkkəbliyi.* Mal ehtiyatlarının dəyərini mal çeşidlərinin genişliyi və yenilənməsi müəyyən edir. Çeşid nə qədər çox olarsa, o qədər mal ehtiyatları çox olar. Mürəkkəb çeşidli malların dövriyyə müddəti bir qayda olaraq sadə çeşidli malların dövriyyə müddətini artırır. Mürəkkəb çeşidli mallar üzrə müxtəlif əlamətlərə görə mal ehtiyatları yaranır. Belə ki, mürəkkəb çeşidli malların realizə olunduğu mağazada, məsələn, tikiş məmulatları, həmişə ölçü, boy, model, parçanın rəngi üzrə geniş geyim seçimi olmalıdır, onları sortlaşdırmaq və satışa hazırlamaq lazımdır. Bu əməliyyatlar isə müəyyən zaman və əlavə ehtiyatların yaradılmasını tələb edir.

4. *Malların istehlak, fiziki-kimyəvi xüsusiyyətləri.* Onlar dövriyyənin müddətini məhdudlaşdırır və ya uzadırlar. Qorunması möhkəm olan mallar üzrə mürəkkəb çeşidli, uzunmüddətli istifadəsi, həmçinin tez xarab olmayan ərzaq məhsullarının böyük mal ehtiyatları yaranır. Müxtəlif malların fiziki-kimyəvi xüsusiyyətlərinə əsasən saxlanma müddəti yox, bir neçə saatla məhdudlaşan realizə vaxtı müəyyən olunur. Belə malların böyük mal ehtiyatlarını yaratmaq olmaz.

5. *Malların çatdırılmasının təşkili və tezliyi.* Mağazaya mallar nə qədər çox çatdırılırsa, mal dövriyyəsinin planını bir o qədər mal ehtiyatları

ilə azaltmaq olar. Çatdırılmanın tezliyi öz növbəsində ticarət müəssisələrinin yeri, nəqliyyat şəraiti, istehsal müəssisələrinin yerləşməsindən asılıdır. Məsələn, Ucqar Şimala, yüksək dağlıq və ucqar rayonlara malların çatdırılma müddəti təbii şərait və nəqliyyat çətinlikləri səbəbindən məhdudlaşa bilər. Təbii ki, bu rayonlarda malların dövriyyə müddəti bir qədər davamlıdır, nəinki başqa yerlərdə. İstehsal müəssisələri və ya topdansatış bazalar istehlak rayonlarına nə qədər yaxın yerləşirsə, onların çatdırılmasına o qədər az vaxt sərf olunur. Çatdırılmanın yüksək tezliyi tez xarab olan mallar üçün xarakterikdir.

6. *Ticarət müəssisəsinin maddi-texniki bazası və əsas fondlarının vəziyyəti.* Ticarət müəssisəsində malların saxlanması üçün müasir təchizatın, mütərəqqi şəbəkənin olması saxlanış və keyfiyyətin təmin olunması ilə geniş çeşidlərin yaranmasına imkan verir.

Malların dövriyyəsinə bir sıra başqa amillər də təsir göstərir: mal bazarlarının doyması, mal hərəkətinin əlaqəsi, idxalın həcmi, ticarətin topdan və pərakəndəsətış bəndləri arasında mal ehtiyatlarının paylaşdırılması, konkret mal və mal qrupları qiymətlərinin səviyyəsi, malların reklam və satışının təşkili, əməyin təşkili, kadrların ixtisaslaşması və satış-texnoloji proseslərin rəhbərlik səviyyəsi və s.

Sadalanan amillərin dəyişməsi mal ehtiyatları və mal dövriyyəsinin dəyərinə təsir göstərə, bu göstəriciləri yaxşılaşdırma və ya pisləşdirə bilər.

Ehtiyatların potensial əhəmiyyətini nəzərə almaqla maddi-texniki sistemin araşdırılmasına ehtiyatların idarəçiliyi məsələsini daxil etmək olar ki, növbəti suallarda konkretləşdirilmişdir:

1. İstehlakçıya tələb olunan xidmət səviyyəsinin təmin etmək üçün hər hansı müəssisədə ehtiyatların hansı səviyyəsi olmalıdır?

2. İstehlakçının xidmət səviyyəsi və maddi-texniki sistem arasında kompromis nədən ibarətdir?

3. İstehsal prosesinin hər bir mərhələsində hansı ehtiyatlar həcmi yaradılmalıdır?

4. Mallar müəssisədən birbaşa boşaldılmalıdır mı?

5. Seçilmiş nəqliyyat üsulu və ehtiyatlar arasında kompromisin əhəmiyyəti nədir?

6. Xidmət səviyyəsinin xüsusiyyətləri ilə bağlı verilmiş müəssisənin ümumi ehtiyatlar səviyyəsi hansılardır?

7. Anbarların sayının dəyişməsindən asılı olaraq ehtiyatların saxlanma xərcləri necə dəyişir?

8. Sığorta ehtiyatlarını necə və harada yerləşdirmək lazımdır?

Anbarlaşdırma probleminin perspektiv həll variantı “anbarlırsız istehsalı” ki, istehsalı təmin edən və böyük maliyyə qoyuluşlarını tələb edən bütün proseslər kompleksində köklü dəyişikliklər olmadan mümkün deyil. Bu zaman bir neçə məsələni həll etmək lazımdır ki, onların arasında verilənlər bankı və real müddət ərzində istifadəyə imkan verən ehtiyatların idarəçiliyi üzrə çox dəqiq informasiya sisteminin yaradılmasıdır.

Ehtiyatların idarəçiliyinin maddi-texniki sistemi hər hansı maddi resurs növü ilə istehlakçının fasiləsiz təmini məqsədilə layihələşdirilir. Bu məqsədə aşağıdakı məsələləri həll etməklə nail olmaq mümkündür: müx- təlif səviyyəli anbarlarda ehtiyatın cari səviyyəsinin hesablanması; ehtiyatın zəmanət müddətinin müəyyənləşdirilməsi; sifarişin ölçüsünün hesablanması; sifarişlər arası vaxt intervalının müəyyənləşdirilməsi.

Əlbəttə! Mövzu 12 üzrə 3 test hazırladım və düzgün cavab ****həmişə A)**** olacaq şəkildə qurulub:

****1. Test sualı:****

Mal ehtiyatlarının təhlilində hansı metod ****ən dəqiq məlumat verir****, amma əmək sərfi çoxdur?

- A) İntinventarlaşdırma
- B) Balans metodu
- C) Operativ hesablama
- D) Statistik proqnoz

****Cavab:**** A)

****2. Test sualı:****

Hansı amil mal ehtiyatlarının dəyərini artırır?

- A) Mal çeşidlərinin mürəkkəbliyi
- B) Malların tez-tez çatdırılması
- C) Mal dövriyyəsinin sürətlənməsi
- D) Malların yaxşı qorunması

****Cavab:**** A)

****3. Test sualı:****

Xidmət səviyyəsi ilə mal ehtiyatları arasında kompromis nəyi ifadə edir?

- A) Optimal ehtiyat səviyyəsi ilə istehlakçıya xidmətin balansı
- B) Anbarların sayının maksimum artırılması
- C) Mal çeşidlərinin azaldılması
- D) Nəqliyyat xərclərinin minimuma endirilməsi

****Cavab:**** A)

İstəsən bunu ****tələbələr üçün Word formatında test**** şəkildə də hazırlaya bilərəm. Hazırlayım?